

Ελευθερία Τζανάκη

*Βιβλιοθήκη Σχολής Θετικών Επιστημών,
Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ηράκλειο
tzanaki@libh.uoc.gr*

Κάλλη Καραδάκη

*Κεντρική Βιβλιοθήκη,
Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ρέθυμνο
karadaki@libr.uoc.gr*

Μαρίνα Βιτσαξάκη

*Βιβλιοθήκη Σχολής Θετικών Επιστημών,
Πανεπιστήμιο Κρήτης, Ηράκλειο
vitsax@libh.uoc.gr*

Eleftheria Tzanaki

University of Crete Library, School of Sciences - Heraklion

Kalli Karadaki

University of Crete Central Library - Rethymnon

Marina Vitsaxaki

University of Crete Library, School of Sciences-Heraklion

*Η υπηρεσία διαδανεισμού στην εποχή της ψηφιοποίησης
και η εμπειρία του πανεπιστημίου Κρήτης
Interlibrary loan services in the era of the electronic publication.
The experience of the university of Crete library*

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στόχος αυτής της παρουσίασης είναι η συνοπτική περιγραφή της πορείας των υπηρεσιών Διαδανεισμού, όπως αυτή διαμορφώθηκε τα τελευταία χρόνια. Το 1995 που άρχισαν να πρωτοεμφανίζονται τα ηλεκτρονικά περιοδικά, άρχισε ταυτόχρονα να γίνεται πεποίθηση ότι ο Διαδανεισμός σε λίγα χρόνια θα είναι μια από τις υπηρεσίες των βιβλιοθηκών που σιγά - σιγά θα περάσουν στην ιστορία.

Οι εκδότες του περιοδικού τύπου προχωρούν με ταχείς ρυθμούς στην διάθεση ηλεκτρονικού υλικού. Η ψηφιοποίηση των μονογραφιών που ακολουθεί, (με αργότερους βέβαια ρυθμούς) ενισχύει την άποψη ότι, σε σύντομο χρονικό διάστημα, οποιοσδήποτε και από οπουδήποτε θα μπορεί να έχει πρόσβαση στην απαιτούμενη πληροφορία, χωρίς να χρειάζεται πλέον τις υπηρεσίες της Βιβλιοθήκης.

Παρόλα αυτά η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστήμιο Κρήτης, επτά χρόνια αργότερα, διαπιστώνει ότι η ολοένα αυξανόμενη ανάγκη της Ακαδημαϊκής Κοινότητας για πρόσβαση στην πληροφορία σε συνδυασμό με την διεύρυνση και βελτίωση των υπηρεσιών Διαδανεισμού που παρέχονται από τη Βιβλιοθήκη μας, είχε ως αποτέλεσμα όχι τη μείωση (όπως θεωρητικά αναμενόταν) αλλά την αύξηση των αιτημάτων Διαδανεισμού.

Τα αιτήματα Διαδανεισμού παλαιότερα προέρχονταν αποκλειστικά από τα μέλη ΔΕΠ και τους μεταπτυχιακούς φοιτητές του Ιδρύματος και αφορούσαν κυρίως δημοσιεύσεις σε περιοδικά. Σήμερα τα αιτήματα Διαδανεισμού αφορούν ένα ευρύ φάσμα υλικού στο οποίο συμπεριλαμβάνονται και διδακτορικές διατριβές, πρακτικά συνεδρίων, πρότυπα, πατέντες καθώς και ο εντοπισμός δυσεύρετου υλικού.

Τα αιτήματα προέρχονται πλέον από το σύνολο σχεδόν της Ακαδημαϊκής Κοινότητας, ενώ η υπηρεσία καλύπτει ερευνητικές και εκπαιδευτικές ανάγκες της ευρύτερης επιστημονικής κοινότητας του νησιού.

Λέξεις κλειδιά: Διαδανε/σμός, Ηλεκτρονικά περιοδικά

ABSTRACT

The aim of this presentation is to provide a brief description of the process of the Interlibrary Loan Services as it modulated the last years. When electronic journals first appeared in 1995 there was a conviction that Interlibrary Loan Services will soon become history. Publishers of scientific journals are moving fast in publication of electronic material. Digitization of monographs (which moves slowly) enforced the opinion that soon anyone from anywhere will be able to have access to the information without any support of library services.

However seven years later the Library of the University of Crete notes that the increase needs of the Academic Community for information access compound with the widening and improvement of the interlibrary loan services provided by our library, had as effect (as was expected) the increase instead of decrement of the document supply request. Previous years document supply requests was coming from the professors and postgraduate students of our University and were article requests only. These days' requests concern various types of material as dissertations, proceedings, standards, patents and rare material.

Interlibrary Loan Services cover requests of all the members of the Academic Community and even more cover research and educational needs of the entire scientific community of Crete.

Keywords: Interlibrary loan, Electronic journals

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η συνεχής αύξηση των εκδόσεων του έντυπου και ψηφιακού υλικού καθώς και το υψηλό και πολλές φορές απαγορευτικό κόστος τους σε συνδυασμό με την ολοένα και μεγαλύτερη ανάγκη για πρόσβαση στην πληροφορία, οδήγησαν στη διαπίστωση ότι καμιά Βιβλιοθήκη δεν είναι σε θέση να καλύψει μόνη της τις ανάγκες των χρηστών της. Οι Βιβλιοθήκες, είτε κάθε μία ξεχωριστά είτε ως μέλη δικτύων όπως το Εθνικό Δίκτυο του ΕΚΤ, αλληλοκαλύπτονται και αλληλοσυμπληρώνονται με την αμοιβαία αποστολή άρθρων και τον δανεισμό βιβλίων, πάντα μέσα στα πλαίσια τήρησης της νομοθεσίας περί πνευματικών δικαιωμάτων. Τις διαδικασίες αυτές έρχεται να καλύψει η Υπηρεσία Διαδανεισμού, της οποίας σκοπός ύπαρξης σε μια Βιβλιοθήκη είναι η υποστήριξη των εκπαιδευτικών και ερευνητικών αναγκών των χρηστών της για υλικό το οποίο δεν διαθέτει στη συλλογή της.

Με την εμφάνιση όμως των ηλεκτρονικών περιοδικών στα μέσα της δεκαετίας του 1990 σηματοδοτείται μια νέα εποχή στο χώρο της πληροφόρησης. Οι εκδότες προχωρούν με ταχείς ρυθμούς στην ηλεκτρονική διάθεση περιοδικών και ακολουθούν, με αργότερους ρυθμούς, οι ηλεκτρονικές εκδόσεις μονογραφιών και άλλου τύπου υλικού. Η πρόσβαση στην πληροφορία γίνεται ολοένα ευκολότερη και οδήγησε στην άποψη ότι η Υπηρεσία του Διαδανεισμού δε θα είναι πια απαραίτητη μια και τα αιτήματα για παραγγελία υλικού από άλλες Βιβλιοθήκες θα μειώνονται συνεχώς.

Τα στοιχεία όμως, με τα οποία μπορούμε να ορίσουμε την προ-ηλεκτρονική και τη μετά-ηλεκτρονική εποχή των εκδόσεων, δείχνουν να μη συμφωνούν με την άποψη αυτή.

Η Υπηρεσία Διαδανεισμού της Βιβλιοθήκης των Θετικών Επιστημών, παράρτημα Κωσού, εξυπηρετεί σήμερα τα παρακάτω τμήματα :

- > Χημείας
- > Επιστήμης Υπολογιστών
- > Μαθηματικών
- > Εφαρμοσμένων Μαθηματικών
- > Επιστήμης και Τεχνολογίας Υλικών

και τα στατιστικά στοιχεία που παραθέτουμε αφορούν στο Τμήμα Διαδανεισμού της Βιβλιοθήκης των Θετικών Επιστημών από το 1993 μέχρι σήμερα.

ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΑ

ΕΤΟΣ	ΠΑΡΑΓΓΕΛΙΑ ΥΛΙΚΟΥ	ΠΡΟΜΗΘΕΙΑ ΥΛΙΚΟΥ
1993 - 1994	1254	
1995	2019	253
1996	3018	668
1997	2363	618
1998	2152	603
1999	262	473
2000	2516	475
2001	2115	268
2002 (Ιαν.-Οκτ.)	966	271

Παρατηρούμε ότι στα έτη 1997 και 1998 υπάρχει μια μείωση των αιτημάτων η οποία οφείλεται στο γεγονός ότι τα τμήματα Φυσικής και Βιολογίας, από τα οποία προέρχονταν ένας μεγάλος αριθμός αιτημάτων Διαδανεισμού, μεταφέρθηκαν στα νέα κτήρια του Πανεπιστημίου και δημιουργήθηκε ένα νέο παράρτημα Βιβλιοθήκης.

Παρατηρούμε επίσης μια μείωση αιτημάτων για το έτος 2001. Το γεγονός αυτό οπωσδήποτε δεν μπορούμε να το αγνοήσουμε αλλά δεν είναι στοιχείο το οποίο μπορεί να καθορίσει το ρόλο και την πορεία της Υπηρεσίας. Αν λάβουμε υπόψη ότι το 70% των αιτημάτων προέρχεται από το Τμήμα Χημείας και για το έτος 2001 εκπονήθηκαν ελάχιστες Διδακτορικές Διατριβές σε σχέση με προηγούμενα έτη, μπορούμε να δώσουμε μια πιθανή εξήγηση της μείωσης αυτής. Επίσης στο Μουσείο Φυσικής Ιστορίας, από το οποίο προέρχεται περίπου το 15% των αιτημάτων, για το 2001 δεν υπήρχε σε εξέλιξη κανένα πρόγραμμα αναζήτησης βιβλιογραφίας.

Για τα έτη 1995 και 1996, μετά την εμφάνιση των ηλεκτρονικών περιοδικών, ενώ αναμέναμε εντυπωσιακή μείωση των αιτημάτων Διαδανεισμού, τα αποτελέσματα δεν ήταν τα αναμενόμενα. Αύξηση επίσης των αιτημάτων παρατηρείται από το 1999 ως το 2000.

Ποια θα μπορούσαν να είναι τα αίτια αυτού του φαινομένου;

-:

ΛΟΓΟΙ ΑΥΞΗΣΗΣ ΤΩΝ ΑΙΤΗΜΑΤΩΝ

- > Το πλήθος της προσφερόμενης πληροφορίας οδηγεί στην αύξηση των απαιτήσεων για άμεση πληροφορία.

- >Τα αιτήματα Διαδανεισμού προέρχονται πλέον από το σύνολο της Ακαδημαϊκής Κοινότητας ενώ τα παλαιότερα έτη προέρχονταν αποκλειστικά από τους διδάσκοντες και τους Μεταπτυχιακούς φοιτητές. Ένα μεγάλο μέρος των αιτημάτων προέρχεται από τους ερευνητές του Μουσείου Φυσικής Ιστορίας του Πανεπιστημίου Κρήτης.
- >Η Υπηρεσία Διαδανεισμού καλύπτει τις επιστημονικές, ερευνητικές και εκπαιδευτικές ανάγκες της ευρύτερης επιστημονικής κοινότητας του νομού Ηρακλείου. Χρήστες της υπηρεσίας είναι ιατροί του νοσοκομείου της περιοχής και των νοσοκομείων του γειτονικού νομού Λασιθίου, εκπαιδευτικοί, ερευνητές ινστιτούτων της πόλης, εταιρείες, προπτυχιακοί και μεταπτυχιακοί φοιτητές άλλων Πανεπιστημίων κ.λπ.
- >Οι χρήστες απευθυνόμενοι στη Βιβλιοθήκη κερδίζουν χρόνο και μπορούν να είναι σίγουροι ότι θα αποκτήσουν το υλικό που αναζητούν γρήγορα και με το λιγότερο δυνατό κόστος.
- > Δείχνουν εμπιστοσύνη στην υπηρεσία στο να αναζητήσει για λογαριασμό τους το υλικό. Η αξιοπιστία της υπηρεσίας και η ταχύτητα με την οποία θα εντοπίσει αυτό το υλικό έχουν σαν αποτέλεσμα την αύξηση του αριθμού των χρηστών.
- > Ένα μεγάλο μέρος των χρηστών της Βιβλιοθήκης δε γνωρίζει τις μεθόδους αναζήτησης και τις πηγές εντοπισμού και ανάκτησης της πληροφορίας με αποτέλεσμα να απευθύνεται στην υπηρεσία Διαδανεισμού ακόμη και για υλικό το οποίο η Βιβλιοθήκη διαθέτει στη συλλογή της.
- > Το υλικό δεν είναι πάντα διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή. Ένα μεγάλο μέρος των αιτημάτων Διαδανεισμού αφορά τον εντοπισμό δυσεύρετου υλικού όπως δημοσιεύσεις σε περιοδικά παλαιότερων ετών, Διδακτορικές Διατριβές και ερευνητικές εργασίες ξένων Πανεπιστημίων παλαιότερων ετών. Επίσης πρακτικά συνεδρίων, πρότυπα, πατέντες, βιβλιογραφικές πληροφορίες και άλλου τύπου υλικό του οποίου η ανάκτηση προϋποθέτει συνδρομή στη βάση από την οποία διατίθεται.
- > Έχει δοθεί βάρος στην τρέχουσα πληροφορία με αποτέλεσμα να μην είναι ακόμη διαθέσιμο σε ηλεκτρονική μορφή μεγάλο μέρος υλικού παλαιότερων ετών.
- > Το πλήθος των έντυπων και ηλεκτρονικών εκδόσεων και το απαγορευτικό τους κόστος, όπως έχουμε ήδη αναφέρει, καθιστά αδύνατη την απόκτηση τους από τη Βιβλιοθήκη
- > Τέλος, η εισαγωγή των νέων τεχνολογιών στην υπηρεσία έχει κάνει ταχύτερο τον εντοπισμό και άμεση την παραγγελία και την απόκτηση του υλικού.

ΣΥΝΕΡΓΑΣΙΕΣ

Υπηρεσία Διαδανεισμού της Βιβλιοθήκης των Θετικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Κρήτης μέχρι το 1998 είχε στη διάθεση της για προμήθεια τεκμηρίων μόνο το Εθνικό Δίκτυο Βιβλιοθηκών Έρευνας και Τεχνολογίας του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης. Συνεργ-

γαζόταν επίσης με άλλες Ελληνικές Βιβλιοθήκες, οι οποίες δεν ήταν μέλη του παραπάνω δικτύου, για την προμήθεια τεκμηρίων και το δανεισμό εντύπων.

Σήμερα αποτελεί μια καλύτερα δικτυωμένη υπηρεσία στη Βιβλιοθήκη για την αναζήτηση, τον εντοπισμό και την προμήθεια τεκμηρίων από τις συλλογές των βιβλιοθηκών με τις οποίες συνεργάζεται, συμπληρώνοντας έτσι και εμπλουτίζοντας τη συλλογή της Βιβλιοθήκης.

Η υπηρεσία Διαδανεισμού έχει αναπτύξει συνεργασία και μπορεί να προμηθευτεί υλικό από τις παρακάτω Βιβλιοθήκες:

- / Επί μέρους μονάδες της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Κρήτης (Βιβλιοθήκη Ρεθύμνου, Βιβλιοθήκες τμημάτων Φυσικής, Βιολογίας και Ιατρικής).
- / Ελληνικές Επιστημονικές και Τεχνολογικές Βιβλιοθήκες μέλη του Εθνικού Δικτύου Βιβλιοθηκών Έρευνας και Τεχνολογίας του Εθνικού Κέντρου Τεκμηρίωσης.
- / Ακαδημαϊκές, Ερευνητικές και Τεχνολογικές Βιβλιοθήκες οι οποίες δεν είναι μέλη του παραπάνω δικτύου.

Επίσης έχει δημιουργήσει αποθεματικούς λογαριασμούς σε τέσσερις Βιβλιοθήκες του εξωτερικού:

/ British Library	(Ηνωμένο Βασίλειο)
/ GBV	(Γερμανία)
/ Technical University Delft Library	(Ολλανδία)
/ Ingenta	(Η.Π.Α.)

ΔΙΑΘΕΣΙΜΑ ΜΕΣΑ

Όσο αφορά τις αιτήσεις τις οποίες λαμβάνει το Τμήμα Διαδανεισμού από άλλες βιβλιοθήκες για προμήθεια υλικού, η αποστολή άρθρων έχει αρχίσει να γίνεται ως επί το πλείστον ηλεκτρονικά με τη χρήση σαρωτή.

Πληροφορίες για την Υπηρεσία του Διαδανεισμού δίνονται μέσα από την ιστοσελίδα της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Κρήτης απ' όπου παρέχεται και η δυνατότητα ηλεκτρονικής παραγγελίας υλικού, ενώ κυκλοφορεί επίσης ενημερωτικό φυλλάδιο για τις υπηρεσίες που προσφέρει το Τμήμα Διαδανεισμού.

Για να αντιμετωπιστούν οι άμεσες ανάγκες της υπηρεσίας ως προς την εξαγωγή στατιστικών δεδομένων αναφορικά με την κίνηση του Διαδανεισμού δημιουργήθηκε μια βάση δεδομένων στο περιβάλλον της MICROSOFT ACCESS. Κύριος σκοπός χρήσης του προγράμματος αυτού είναι η καταγραφή όλων των κινήσεων από και προς τη Βιβλιοθήκη και η εξαγωγή των στατιστικών στοιχείων του Διαδανεισμού.

- βάση περιλαμβάνει δύο βασικές λειτουργίες:
- Παραγγελία Υλικού.

Εισάγονται τα στοιχεία των αιτήσεων τις οποίες η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης απευθύνει σε άλλες βιβλιοθήκες για την παραγγελία υλικού.

- Προμήθεια Υλικού

Εισάγονται τα στοιχεία των αιτήσεων τα οποία η βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης αμβάνει από άλλες βιβλιοθήκες για την προμήθεια υλικού.

Στις παραπάνω βασικές λειτουργίες δίνεται η δυνατότητα προβολής λίστας των παραγγελιών ή των προμηθειών, για την επεξεργασία κάθε αίτησης όσον αφορά στην εκπλήρωση ή την απόρριψη της.

Το πρόγραμμα αυτό δημιουργήθηκε για να δώσει μια προσωρινή λύση στο θέμα της εξαγωγής των στατιστικών στοιχείων αλλά αποδείχτηκε πολύτιμο εργαλείο για την καταγραφή της κίνησης του Διαδανεισμού αλλά και ιδιαίτερα εύχρηστο ως προς την εξαγωγή των στατιστικών δεδομένων.

ΣΤΟΧΟΙ

Η Βιβλιοθήκη του Πανεπιστημίου Κρήτης έχει οργανώσει σ' όλες τις μονάδες της Υπηρεσία Διαδανεισμού και κατέχει μια από τις πρώτες θέσεις σε αριθμό διακινούμενων άρθρων.

Σκοπός μας είναι η αναβάθμιση της Υπηρεσίας του Διαδανεισμού από άποψη υλικοτεχνικής υποδομής για την αποτελεσματικότερη λειτουργία της. Προβλέπεται η πρόσκτηση ενός λογισμικού που θα ενσωματώνει το ολοκληρωμένο κύκλωμα αναζήτησης- καταγραφής- ηλεκτρονικής αποστολής/ παραλαβής τεκμηρίων και στατιστικής ανάλυσης κινήσεων Διαδανεισμού το οποίο θα συνδέεται με πακέτο document delivery όπως το Ariel για την ηλεκτρονική αποστολή τεκμηρίων.

Στοχεύουμε επίσης στην αναζήτηση νέων προμηθευτών για την παραγγελία υλικού με το χαμηλότερο δυνατό κόστος.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Στην εποχή της τεχνολογίας και του μεγάλου πλήθους της πληροφορίας, αρχίζει να γίνεται κοινή διαπίστωση ότι η εικόνα της παραδοσιακής Βιβλιοθήκης θα αλλάξει μορφή. Η έννοια «ψηφιακή Βιβλιοθήκη» αποκτά υπόσταση και αρχίζει να γίνεται πεποίθηση ότι ο χρήστης δε θα χρειάζεται πλέον τις υπηρεσίες της Βιβλιοθήκης για να έχει πρόσβαση στην πληροφορία. Μέσα σ' αυτό το πλαίσιο δημιουργήθηκε η άποψη ότι ο Διαδανει-

ΤΕΤΑΡΤΗ 6 ΝΟΕΜΒΡΙΟΥ 2002

σμος θα ήταν μια απο τις υπηρεσίες η οποία στο μέλλον δε θα είχε λόγο ύπαρξης σε μια Βιβλιοθήκη και θα περνούσε στην ιστορία. Επτά χρόνια αργότερα, η πορεία της Υπηρεσίας Διαδανεισμου της Βιβλιοθήκης του Πανεπιστημίου Κρήτης δείχνει ότι όχι μόνο δεν μπορεί να πέρασει στην ιστορία αλλά είναι απαραίτητη και αποτελεί υπηρεσία ζωτικής σημασίας για την Ακαδημαϊκή και την ευρύτερη επιστημονική κοινότητα του νησιού